Europakonventionens betydelse för den svenska rättegångsordningen[1]

Av hovrättsrådet CARL HENRIK EHRENKRONA

Sverige har varit anslutet till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna sedan 1953 och varit underkastad Europadomstolens jurisdiktion sedan 1966. Liksom för flertalet konventionsstater blev konventionen inte någon viktigare rättskälla i Sverige förrän i början av 1980-talet. Antalet av Europadomstolen avgjorda mål var dessförinnan ganska begränsat, systemet var ganska okänt och klagofrekvensen var mycket måttlig. Domstolen har idag, sedan dess tillkomst, avgjort knappt 1 000 mål. Det helt övervägande antalet domar har meddelats de senaste 10–15 åren och antalet per år avgjorda mål ökar kontinuerligt. År 1997 avgjorde domstolen ca 100 mål efter sakprövning. Antalet årligen inkomna klagomål ökar också kontinuerligt. Skälen till ökningen är dels det ökande intresse konventionen fått i de gamla konventionsstaterna sedan domstolen blivit mer aktiv i sin konventionstillämpning. Men av betydelse är också att flertalet av de gamla kommuniststaterna i central- och östeuropa nu är anslutna till systemet, som idag omfattar 40 stater, Ryssland inräknat. De problem detta medfört drev fram den reformering av övervakningssystemet som trädde i kraft den 1 november 1998. I korthet innebär reformen att Europakommissonen, som tidigare varit filtret i systemet, och den gamla Europadomstolen avskaffats. Dessa organ har ersatts av en ny domstol som till skillnad från den tidigare består av heltidsanställda domare, en från varje konventionsstat. Den nya Europadomstolen tar över filterfunktionen, dvs. prövningen av vilka mål som skall tas upp till sakprövning, och avgör dessa i dom.[2]

Det som gjorde konventionen känd i Sverige var domstolens dom i målet Sporrong-Lönnroth (Ser. A Vol. No. 52). Den fick genomslagskraft därför att det var första gången som en internationell domstol fann att ett beslut meddelat av regeringen som sista instans innebar att den svenska staten kränkt en enskild medborgares konventionsskyddade rättigheter, i detta fall rätten till skydd för enskild egendom. Målet rörde tillstånd till expropriation av ett par

[1] Artikeln grundar sig på ett föredrag hållet vid jubileumssymposiet den 24–25 november 1998 med anledning av rättegångsbalkens 50-års jubileum.

[2] Se närmare om reformen bl. a. Hans Danelius, Europeiska mänskliga rättigheter i omvandling, Festskrift till Stig Strömholm 1997, s. 199 ff. och Ehrenkrona, Nytt övervakningssystem enligt Europakonventionen, SvJT 1995 s. 439 ff. och där anförd litteratur.

fastigheter i Stockholm. Men vidare ställde domstolen krav på att den enskilde klaganden borde haft möjlighet att få expropriationstillståndsfrågan prövad av domstol i Sverige, vilket då gällande lagstiftning inte medgav. Domen, som meddelades år 1982, gav upphov till ett stort antal klagomål mot Sverige de följande åren inom flera olika rättsområden. Endast ett fåtal har dock gått vidare till domstolen. Av de knappt 1 000 mål som Europadomstolen avgjort rör ca 40 klagomål mot Sverige. I 22 av dessa har någon form av konventionsbrott konstaterats. Flera av dessa mål rör tillämpning av rättegångsbalken och förvaltningsprocesslagen.

De konventionsbestämmelser som är mest centrala för den svenska rättegångsordningen är artikel 5, som rör förutsättningarna för frihetsberövande och de rättssäkerhetsgarantier som omgärdar detta institut samt artikel 6 som garanterar rätten till en rättvis rättegång inför opartisk domstol. Dessa två artiklar har under årens lopp gett upphov till en omfattande praxis i Europadomstolen. I själva verket rör flertalet mål som domstolen avgjort tolkningen av dessa artiklar. Vidare bör också nämnas förbudet mot retroaktiv strafflagstiftning (artikel 7), rätten till ett effektivt nationellt rättsmedel för att påtala konventionsbrott (artikel 13) liksom artiklarna 1 och 2 i det sjunde tilläggsprotokollet till konventionen, vilka ger vissa rättssäkerhetsgarantier i utlänningsmål och lägger fast rätten att överklaga brottmålsdomar. Slutligen bör nämnas förbudet mot *ne bis in idem* i artikel 4 i det sjunde protokollet.

Flera av domstolens avgöranden av mål mot Sverige rör just rättegångsgarantierna i artikel 6. Den mest kända problematiken och som sannolikt varit viktigast för svensk rättsutveckling är det krav på *domstolsprövning av den enskildes civila rättigheter och skyldigheter* som artikel 6 uppställer. Frågan behandlades första gången i Sporrong-Lönnroth-domen och har därefter kommit upp i ett flertal mål mot Sverige. Artikeln har här gett upphov till stora tolkningssvårigheter rörande innebörden av begreppet civila rättigheter och skyldigheter — inte bara i mål mot Sverige. Praxis är omfattande och inte helt lättillgänglig. Såsom artikel 6 tolkats av Europadomstolen blev resultatet för svenskt vidkommande att krav på domstolsprövning uppställdes i betydligt vidare omfattning än vad den svenska rättegångsordningen medgav och träffade också sådana beslut som i Sverige meddelades i förvaltningsrättslig ordning med regeringen eller central förvaltningsmyndighet som slutinstans. Detta ledde till introducerandet av ett nytt rättsinstitut, rättsprövning enligt 1988 års lag om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.[3] Lagen ger rätt till överprövning av lagligheten av regeringens och centrala förvaltningsmyndigheters beslut i vissa enskilda förvaltningsärenden. Detta torde vara den viktigaste lagreform som konventionen nödvändiggjort i Sverige. Rättsprövnings-

[3] SFS 1998:205, prop. 1987/88:65.

lagen har, som den tillämpats i praktiken, hitintills ansetts uppfylla det krav på domstolsprövning som artikel 6 uppställer.

Det svenska *häktningsinstitutet* kom också att utmanas. Här uppkom fråga om de frister som rättegångsbalken medgav för prövning av en häktningsframställning rörande en frihetsberövad person i vissa fall överensstämde med kravet enligt artikel 5 i konventionen att envar som berövats sin frihet skall ha rätt att *utan dröjsmål* ställas inför domare för att få frihetsberövandet prövat. Sedan Europadomstolen i ett mål konstaterat att denna frist inte iakttagits, och Sverige i ett liknande mål inför domstolen valde att träffa förlikning med klaganden,[4] infördes 1988 den 96 timmars regel som vi idag har i 24 kap. 13 § rättegångsbalken. Detta nödvändiggjorde också att vi i Sverige introducerade jourdomstolar för att kunna pröva häktningsfrågor under helger. Huruvida 96 timmars regeln är tillräcklig för att leva upp till kravet i artikel 5 har ännu inte prövats. Europadomstolen har än så länge endast uttalat sig om konventionsförenligheten av längre frister för domstolsprövning av ett frihetsberövande.[5]

Kravet på *oberoende och opartisk domstolsprövning* har också vållat vissa problem. Här har domstolens praxis betydelse för tolkningen av jävsbestämmelserna i rättegångsbalken. Domstolen hyllar här den brittiska maximen ”justice must not only be done, it must also be seen to be done”. Den skiljer på ett subjektivt och ett objektivt kriterium för att pröva frågan om opartiskhet. Det subjektiva syftar till att fastställa om omständigheterna varit sådana att det kan sägas att domstolen agerat medvetet partiskt till förmån för en part, något som av naturliga skäl svårligen låter sig fastställas. Det objektiva kriteriet syftar till att lägga fast om det finns en objektivt godtagbar anledning att ifrågasätta domstolens opartiskhet. Härvid beaktas domarens förhållande till parterna, hans eventuella tidigare befattning med målet m. fl. omständigheter. Mot Sverige restes problematiken första gången i målet *Langborger* (Ser. A Vol. No. 155). Målet rörde en tvist som avgjordes av dåvarande bostadsdomstolen där intresseledamöternas opartiskhet ifrågasattes. Talan inför bostadsdomstolen fördes av en hyresgäst, som ej var ansluten till Hyresgästernas Riksförbund, med yrkande om ogiltigförklaring av en s. k. förhandlingsklausul som intagits i ett mellan detta förbund och Svenska Fastighetsägarföreningen framförhandlat standardavtal. Europadomstolen fann att intresseledamöterna i domstolen hade en nära förbindelse med de organisationer som nominerat dem och att dessa organisationer hade ett gemensamt intresse av att förhandlingsklausulen inte ogiltigförklarades. Domsto-

[4] Se målen Mc Goff och Skoogström, Ser. A Vol. No. 83 A-B.
[5] Jfr. dock målet Brogan mot Storbritannien, Ser. A Vol No. 145-B, där en tidsfrist om fyra dagar och sex timmar ansågs oförenlig med skyndsamhetskravet.

len fann därför att klaganden hade haft fog för att anse att intresseledamöterna hade ett gemensamt intresse som stred mot hans eget i rättegången och att den intressebalans som normalt låg i bostadsdomstolens sammansättning därför hade rubbats. Domstolsprövningen ansågs följaktligen inte opartisk. Europadomstolens dom medförde en lagändring (*Lex Langborger)* av innebörd att bostadsdomstolen i mål där liknande intressekonflikter kunde uppkomma skulle bestå av enbart lagfarna ledamöter.[6]

En liknande fråga uppkom i målet *Holm* (Ser. A Vol. No. 279-A) som rörde juryledamöters opartiskhet i tryckfrihetsmål. Här hade klaganden väckt enskilt åtal avseende förtal mot författaren av en bok utgiven av Tidens Bokförlag samt en skadeståndstalan mot förlaget. Tidens bokförlag ägdes av SAP och författaren var en känd socialdemokratisk publicist. Klaganden ansåg sig i boken ha blivit föremål för nedsättande omdömen på grund av sin politiska åskådning, vilken stod i konflikt med socialdemokratisk ideologi. Hans begäran om att alla de jurymedlemmar som nominerats av det socialdemokratiska partiet skulle förklaras jäviga ogillades av de svenska domstolarna och juryn ogillade därefter hans talan. Europadomstolen fann att det fanns en koppling mellan de socialdemokratiska jurymedlemmarna och svarandena i målet som kunde ge upphov till berättigade frågor om jurymedlemmarnas oberoende och opartiskhet, varför klaganden inte ansågs ha fått sin sak prövad av en oberoende och opartisk domstol på sätt artikel 6 föreskriver. Av betydelse var också att svensk rätt ej medger att juryns friande utslag får överklagas. Här har emellertid regeringen dragit andra slutsatser än av domen i *Langborger*-målet.[7] Regeringen har funnit att liknande omständigheter i ett framtida tryckfrihetsmål, efter Europadomstolens dom i målet och Europakonventionens införlivande med svensk rätt, med all sannolikt skulle leda till att berörda juryledamöter skulle anses jäviga enligt generalklausulen i 4 kap. 13 § 10 p. rättegångsbalken. Problemet förutses därefter bli löst genom den bestämmelse i 12 kap. 12 § 2 st. tryckfrihetsförordningen som ger domstolarna möjlighet att själva nominera juryledamöter. Bestämmelsen kan sägas motsvara den gamla och sällan tillämpade regeln i 4 kap. 10 § rättegångsbalken om rätt för rättens ordförande att vid jäv eller förfall hos nämndeman själv kalla någon som är valbar som nämndeman att tjänstgöra i rätten. Hur en ny och ojävig juryman i praktiken skall utses om ett motsvarande jävsproblem skulle uppstå ger propositionen egentligen inte något svar på och det är tveksamt om vad som föreslagits framstår som en praktiskt användbar lösning idag, även om någon anmärkning knappast torde kunna riktas mot den ur konventionssynpunkt. Med hänsyn

[6] SFS 1991:636. Bostadsdomstolen avskaffades 1994.
[7] Prop. 1997/98:43 s. 128 ff. Jfr 1993 års domarutrednings betänkande (SOU 1994:99) Domaren i Sverige inför framtiden, del A s. 316.

till ordningen för hur jurymän nomineras enligt svensk rätt hade ett mer närliggande alternativ varit att i denna typ av politiska jävssituationer, när talan förs av enskild part mot annan enskild part, ge parten en ovillkorlig rätt att få målet avgjort utan medverkan av jury.

Ett annat slag av jävsproblematik är den där en domare tidigare tagit befattning med saken. Här är det ledande avgörandet målet *Hauschildt* mot Danmark (Ser. A Vol. No. 154) som rör i vilken utsträckning en domare som häktat och vid upprepade tillfällen omhäktat en misstänkt blir jävig att pröva åtalet. Häktningsbesluten grundade sig här på en i dansk rätt angiven särskilt kvalificerad brottsmisstanke, som låg väsentligt närmare krav på full bevisning än det i rättegångsbalken uppställda kravet på sannolika skäl. Avgörandet innebär inte att jäv uppkommer enbart på den grunden att en domare häktat den person som han därefter dömer för det häktningsgrundande brottet.[8] Men en viss varning bör ändå utfärdas om samme domare, i ett större mål där den misstänkte förnekat brott, vid upprepade tillfällen omprövat häktningsfrågan och därefter deltar i avgörandet. Inte heller torde det föreligga något generellt jävsproblem endast därför att en domare som avgör målet dessförinnan prövat säkerhetsåtgärder eller meddelat ett interimistiskt beslut t. ex. i ett vårdnadsmål. Problematiken observerades bl. a. vid utformningen av 1993 års ändring av 46 kap. 11 § 3 st. rättegångsbalken om möjligheten att hålla fortsatt huvudförhandling för avgörande av påföljdsfrågan i mål där den tilltalade genomgått rättspsykiatrisk undersökning.[9] Tidigare uppställdes krav på ny huvudförhandling sedan en sådan undersökning genomförts, varvid domstolen, trots att den konstaterat att övertygande bevisning om den tilltalades skuld förelegat inför beslutet om rättspsykiatrisk undersökning, förutsattes förutsättningslöst ompröva skuldfrågan vid den nya huvudförhandlingen. Det kunde mycket väl ha gett upphov till ett jävsproblem enligt artikel 6 om samme domare som deltog i beslutet om rättspsykiatrisk undersökning deltog i det slutliga avgörandet, vilket torde ha varit det vanliga. Den nya ordningen, där avsikten är att endast påföljdsfrågan skall behandlas vid den fortsatta huvudförhandlingen, torde minska denna risk.[10]

Det finns slutligen anledning att varna för den problematik som uppstod i målet *Ferantelli och Santangelo* mot Italien (Rep. No. 12 s. 938). Här hade först en huvudgärningsman dömts för visst brott där till grund för domen lades utsagor av Ferantelli och Santangelo som misstänkta medgärningsmän. Domen innehöll tillika uttalanden om att dessa medverkat till gärningen. När samme domare

[8] Se t. ex. målet Nortier mot Nederländerna, Ser. A Vol. No. 267.
[9] Prop. 1992/93:25.
[10] Jfr dock NJA 1998 s. 82, se nedan.

som först dömt huvudgärningsmannen härefter dömde Ferantelli och Santangelo som medgärningsman, bl. a. med hänvisning till den tidigare domen, ansågs hans objektiva opartiskhet kunna ifrågasättas på ett sådant sätt att artikel 6 kränkts.

Det kan också vara värt att notera att domstolsbegreppet i konventionen har en vidare innebörd än enligt nationell rätt. Den tidigare Brottsskadenämnden har således godtagits som domstol i konventionens mening.[11] Även Utlänningsnämnden torde vara att anse som en domstol i konventionens mening. Efter inkorporeringen av Europakonventionen kan kanske sägas att svensk rätt fått två olika domstolsbegrepp, ett grundat på en konventionsdefinition och ett enligt vad som gäller traditionellt i svensk rätt.

Kravet enligt artikel 6 att domstolsprövningen skall ske vid *muntlig förhandling* har vållat stor uppmärksamhet i de svenska domstolarna. Rätten aktualiseras egentligen först då part uttryckligen begär förhandling. Finns möjligheten till förhandling och parten inte åberopar sig på denna anses han nämligen ha eftergett sin rätt. Frågan har behandlats i flera mål mot Sverige, vilka rört hovrättsprocessen och förfarandet i Regeringsrätten i rättsprövningsmål. Högsta domstolen har i ett antal mål på senare år med hänvisning till artikel 6 återförvisat mål där hovrätt underlåtit att hålla muntlig förhandling.[12] Europadomstolens praxis torde här kunna tydas så att rätt till muntlig förhandling föreligger för den part som begär det så gott som undantagslöst i åtminstone en domstolsinstans där artikel 6 är tillämplig. Av det den 19 februari 1998 avgjorda målet *Allan Jacobsson II* framgår emellertid att om sakförhållandena är helt ostridiga och rättsläget är klart så är en förhandling inte nödvändig ens om domstolsprövningen äger rum i endast en instans. Målet rörde rättsprövning i Regeringsrätten. Men sådana mål är givetvis ovanliga. Avgörandet synes dock ge konventionsstöd för avgöranden utan huvudförhandling enligt 42 kap. 5 § och 50 kap. 13 § 2 p. rättegångsbalken. Såvitt gäller hovrättsprocessen kan sägas att Sverige drabbats av att man tillhandahåller ett förfarande som medger omprövning av de överklagade målet i hela dess vidd, där såväl rätts- som bevisfrågor tas upp. En så vid överprövningsmöjlighet saknas i många andra europeiska länders rättegångsordningar. Rätten till muntlig förhandling i hovrätt måste bedömas med hänsyn härtill. Men Europadomstolen har här intagit en ganska flexibel attityd och låtit omständigheterna i det enskilda fallet avgöra om en muntlig förhandling krävs också i överrätt.[13]

Konventionen har också i processuellt hänseende påverkat *Utlänningslagens* utformning. Enligt sina rättegångsregler kan

[11] Målet Rolf Gustafsson mot Sverige (Rep. No. 41 s. 1149).
[12] Se t. ex. NJA 1991 s. 188, NJA 1992 s. 363 och 513, NJA 1993 s. 109 och 111, NJA 1994 s. 290 samt NJA 1997 s. 121 och 585.
[13] Se målen Ekbatani, Ser. A Vol. No. 168, Helmers, Andersson och Fejde, Ser. A Vol. No. 212 A-C.

Europadomstolen rikta en begäran till svarandestaten att inhibera verkställigheten av ett nationellt beslut i avvaktan på dess prövning av ett klagomål som hänför sig till detta beslut. Sådana framställningar görs i praxis endast när det påstås mycket allvarliga konventionsbrott, såsom brott mot rätten till livet eller brott mot förbudet mot tortyr och omänsklig behandling. I utlänningsmål kan den utvisande staten göras ansvarig för konventionsbrott om utvisning eller utlämning sker till en stat där utlänningen löper risk att utsättas för tortyr eller omänsklig behandling. Sverige har haft ett flertal utlänningsmål där sådana konventionsbrott påstått och där denna inhibitionsmöjlighet tillämpats. En motsvarande möjlighet finns enligt FN-konventionen mot tortyr från 1984 som också i flera fall tillämpats mot Sverige. Dylika inhibitionsframställningar, som riktas till regeringen, reser ett konstitutionellt problem i Sverige med avseende på 11 kap. 7 § regeringsformen. Regeringen eller annan myndighet torde inte på begäran av en internationell domstol eller ett domstolsliknande organ lagligen kunna inhibera verkställigheten av ett lagakraftvunnet avgörande utan uttryckligt lagstöd. För att komma till rätta med detta problem infördes år 1996 en regel i 8 kap. 10 a § utlänningslagen av innebörd att en framställning om inhibition av verkställighet från ett internationellt organ med rätt att pröva klagomål från enskilda skall efterkommas om det inte föreligger synnerliga skäl däremot. Beroende på hur den nya Europadomstolen hanterar inhibitionsinstitutet i framtiden får avgöras om en sådan regel behöver ges en mer generell räckvidd.

Dessa exempel visar något av konventionens betydelse på det processrättsliga området. Konventionen inkorporerades som svensk lag 1995. Men redan dessförinnan hade särskilt Högsta domstolen givit den stor tyngd som tolkningsdatum vid tillämpningen inte minst av de svenska rättegångsreglerna. Det finns flera exempel på detta och jag har redan berört några som rör kravet på muntlig behandling. Högsta domstolen har också med hänvisning till artikel 6 konstaterat jäv när domare, som inför beslut om rättspsykiatrisk undersökning funnit att övertygande bevisning föreligger för att den tilltalade begått den åtalade gärningen, inför den fortsatta huvudförhandlingen deltagit i beslut om att vägra den tilltalade att höra ny bevisning till styrkande av sin oskuld.[14] Därutöver kan nämnas att Högsta domstolen med hänvisning till Europadomstolens praxis uttalat sig om användningen av förundersökningsutsagor som bevismedel i brottmål när den tilltalade inte haft möjlighet att höra personen och om möjligheten att använda utsagor lämnade vid bevisupptagning utomlands i motsvarande situation.[15] Här är det fråga om tillämpning av en av de rättsprinciper som lig-

[14] NJA 1998 s. 82.
[15] NJA 1991 s. 512 I och II, NJA 1992 s. 532 och NJA 1996 s. 649.

ger i rätten till rättvis rättegång och som i domstolens praxis brukar betecknas som principen om *equality of arms* — likställdhetsprincipen. Här finns en omfattande praxis i Europadomstolen som rör bl. a. i vilken utsträckning uppgifter från målsägande eller vittne som inte hörts i rättegången, eller som av säkerhetsskäl tillåtits vara anonymt, får läggas till grund för en fällande dom. För Högsta domstolens del kan man ställa sig frågan om inkorporeringen av konventionen egentligen inneburit något nytt rättsläge. Högsta domstolen har i vart fall sedan slutet av 1980-talet på folkrättslig grund tagit konventionen i beaktande i betydande utsträckning.

Ofta uppkommer frågor om vilken rättsverkan Europadomstolens domar har för den berörda staten respektive för den enskilde klaganden. Domstolens dom innebär endast ett konstaterande av huruvida staten kränkt den enskildes konventionsskyddade rättigheter. Detta kan ske genom direkta myndighets- eller domstolsbeslut som vilar på en konventionsstridig rättstillämpning. Det kan också ske genom statens passivitet och underlåtenhet att skydda den enskilde mot angrepp på hans rättigheter från enskilda rättssubjekt eller genom att han annars på grund av gällande lagstiftning försätts i ett rättsläge som kränker hans rättigheter enligt konventionen. En fällande dom medför emellertid inte att beslut meddelade av nationella domstolar och myndigheter upphävs. Europadomstolen är inte en fjärde instans. Inte heller åläggs staten att ändra sin lagstiftning. Krav på lagstiftning följer inte direkt av en dom utan av den allmänna skyldigheten i artikel 1 att garantera den enskilde de fri- och rättigheter som anges i konventionen. Domstolens praxis sammantagen belyser innebörden av konventionsåtagandet och visar därigenom när det föreligger ett lagstiftningsbehov. Men detta utesluter inte att ett enskilt avgörande kan vara så klart att det framstår som uppenbart att det blir nödvändigt vidta lagändring för att undvika framtida konventionsbrott. I många fall åläggs staten däremot att utge skadestånd till klaganden som gottgörelse för konventionsbrottet. Om så skett föreligger en folkrättslig förpliktelse för staten att utbetala detta och det vållar som regel inte några problem. I Sverige tas regeringsbeslut om att utbetala sådana skadestånd när de förekommer.

Men ibland kan ifrågasättas om inte ett avgörande i domstolen har en så omedelbar betydelse för den enskilde att det nödvändiggör något slags ändring av det nationella avgörandet i det enskilda fallet. Det kan röra en dom som meddelats av en nationell domstol efter en rättegång där grundläggande rättssäkerhetsgarantier åsidosatts i strid med artikel 6 eller där den materiella utgången bedömts vara i strid med någon av de materiella fri- och rättigheterna. I målet *van Mechelen* mot Nederländerna hade klagandena av nederländsk domstol dömts för grova rån där domen var

grundad huvudsakligen på anonyma vittnesutsagor. Europadomstolen fastslog brott mot artikel 6. Domen medförde att nederländska myndigheter ansåg sig nödsakade att frige klagandena från pågående fängelsestraff.[16] I målet *Jersild* mot Danmark (Ser. A Vol. No. 298) fastslog Europadomstolen yttrandefrihetskränkning när en programledare av dansk domstol dömts för att i ett radioprogram ha tillåtit en debattör göra rasistiska uttalanden, vilka programledaren ansågs ha kunnat förutse. Europadomstolens dom medförde resning av brottmålsdomen i Højesteret och klaganden frikändes från ansvar. Frågan har för Sveriges del uppkommit i utlänningsmål, när lagakraftvunna avvisningsbeslut bedömts strida mot tortyrförbudet på grund av risken för utlänningen vid ett återsändande. Men den kan uppstå också vid andra slag av offentligrättsliga ingripanden mot den enskilde, t. ex. i mål om omhändertagande av barn enligt lagen om vård av unga, och i brottmål när fattade lagakraftvunna avgöranden bedöms vila på konventionsvidrig rättstilllämpning. Detta leder till frågan om en fällande dom av Europadomstolen kan grunda resning i Sverige? Kan den anses som ett nytt rättsfaktum? Eller, vilket kanske ligger närmare till hands, kan det sägas att en rättstillämpning som av Europadomstolen underkänts som konventionsstridig skall anses uppenbart stridande mot lag enligt 58 kap. 1 § 4 rättegångsbalken, särskilt efter inkorporeringen av konventionen? Bör alla typer av konventionsstridig rättstillämpning såvitt gäller rättegångsförfarandet medföra resning, eller bara sådana där bristerna kan antas ha haft betydelse för sakens utgång? Räcker det att domstolen befunnits inte vara opartisk i artikel 6 mening? Jfr Langborger och Holm-problematiken ovan. Frågan har rent allmänt fått ökad uppmärksamhet i Strasbourg i samband med ministerkommitténs övervakning av implementeringen av vissa domar som rör allvarliga konventionsbrott. Den behandlas nu av den expertkommitté i Europarådet som utarbetat domstolsreformen och som har till uppgift att föreslå förbättringar av övervakningssystemet enligt konventionen. Frågan har stor principiell betydelse för fri- och rättighetsskyddet i Sverige och för hur svensk rätt skall förhålla sig till avgöranden av internationella domstolar och andra judiciella organ med behörighet att pröva enskilda klagomål på fri- och rättighetsområdet. Kanske bör hela frågan ses över av en särskild utredning med uppgift att undersöka om resningsinstitutet är tillräckligt eller om någon särskild rättslig reglering krävs.

Jag tänkte avsluta med några ord om konventionens och domstolens framtida betydelse. Europa har genomgått omfattande förändringar de senaste 10 åren. För fri- och rättighetsskyddet i Europa

[16] Nederländsk rätt synes inte ge utrymme för att tillämpa resningsinstitutet i en situation av detta slag.

kommer detta att få stora konsekvenser och jag tror också för Europadomstolen och den praxis den utvecklat. På de flesta områden har den gamla Europadomstolen lagt fast de de grundläggande tolkningprinciperna för de olika artiklarna. Domstolen har ibland, inte bara i Sverige, kritiserats för en överdriven detaljgranskning av rättstillämpningen och regelsystemet i konventionsstaterna, särskilt när det gäller granskningen av de olika rättegångssystemen. I framtiden kommer det inte längre att finnas utrymme för sådant. Systemet sattes upp för snart 50 år sedan för knappt tjugotalet demokratiska rättsstater i Västeuropa. Den nya Europadomstolen har jurisdiktion över 40 stater med mer än 600 miljoner människor från Lissabon i väster till Vladivostok i öster. Dessa stater rymmer en mångfald språk och kulturer med olika och mer eller mindre väl utvecklade rättssystem. Flera länder befinner sig i en fas av att bygga upp ett system som motsvarar de krav man ställer på en västerländsk rättsstat. Men detta kommer att ta tid, i några fall en hel generation. Det är uppenbart att det finns allvarliga problem på fri- och rättighetsområdet i flera av de nya konventionsstaterna. Detta visar sig inte minst i arten av de klagomål som på senare tid anhängiggjorts i Strasbourg. Hela systemet står inför en gigantisk utmaning och man kommer att tvingas behandla konventionsbrott av ett slag som man nog inte tidigare sett. Frågan är hur stort utrymmet överhuvudtaget blir för att behandla klagomål mot de gamla europeiska rättsstaterna och om man inte måste ställa kraven för att uppfylla konventionen lägre och tillämpa avvisningsreglerna ännu stramare än som skett hitintills. Redan idag tas knappt 10 % av klagomålen upp till sakbehandling. Europakommissionens inneliggande balans om ca 30 000 helt obehandlade klagomål har måst övertas av den nya Europadomstolen utöver målbalansen från den gamla domstolen. Det stora flertalet mål från kommissionen kommer säkert inte att komma upp till sakbehandling. Men den nya domstolen har ändå fått ett mycket svårt uppdrag att förvalta.